बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावनाः बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ लाई संशोधन गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

सङ्घीय संसदले यो ऐन बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः** (१) यस ऐनको नाम "बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग (तेस्रो संशोधन) ऐन, २०७९" रहेकोछ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ को दफा २ मा संशोधन** : बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ (यस पछि "मूल ऐन" भनिएको) को दफा २ को,–

(१) खण्ड (छ) मा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरुको सट्टा "मानव अधिकारको उल्लङ्घन वा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

(२) खण्ड (ज) मा रहेका "मृत्यु भएको" भन्ने शब्दहरु पछि "वा बेपत्ता पारिएको" भन्ने शब्दहरु राखी सोही खण्डको ठाउँ ठाउँमा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "मानव अधिकारको उल्लङ्घन वा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

(३) खण्ड (झ) को सट्टा देहायको खण्ड (झ) राखिएको छः-

"(झ) "मन्त्रालय" भन्नाले नेपाल सरकारको कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।"

(४) खण्ड (ञ) को सट्टा देहायको खण्ड (ञ) राखिएको छः-

"(ञ) "मानव अधिकारको उल्लङ्घन" भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा निःशस्त्र व्यक्ति वा जनसमुदाय विरुद्ध लक्षित गरी वा योजनावद्ध रुपमा गरिएको देहायको कुनै कार्य सम्झनु पर्छः-

(१) हत्या,

(२) यौनजन्य हिंसा,

(३) शारीरिक वा मानसिक यातना,

(४) अपहरण तथा शरीर बन्धक बनाउने,

(५) गैर कानूनी थुनामा राख्ने,

(६) कुटपीट गर्ने, अङ्गभङ्ग वा अपाङ्ग बनाउने,

(७) व्यक्तिगत वा सार्वजनिक सम्पत्ति लुटपाट, कब्जा, तोडफोड वा आगजनी गर्ने,

(८) घरजग्गाबाट जबर्जस्ती निकाला वा अन्य कुनै किसिमबाट विस्थापन गर्ने, वा

(९) अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार वा मानवीय कानून विपरीत गरिएका जुनसुकै अमानवीय कार्य।"

(५) खण्ड (ञ) पछि देहायको खण्ड (ञ१) थपिएको छः-

"(ञ१) "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा निःशस्त्र व्यक्ति वा जनसमुदाय विरुद्ध लक्षित गरी वा योजनावद्ध रुपमा गरिएको देहायको कुनै कार्य सम्झनु पर्छः-

(१) क्रुर यातना दिई वा निर्ममतापूर्वक ज्यान मारेको,

(२) जबर्जस्ती करणी,

(३) जबर्जस्ती व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्य,

(४) अमानवीय वा क्रुरतापूर्वक दिएको यातना ।"

(६) खण्ड (ट) झिकिएको छ ।

(७) खण्ड (ठ) पछि देहायको खण्ड (ठ१) थपिएको छः-

"(ठ१) "विशेष अदालत" भन्नाले दफा २९क. बमोजिमको विशेष अदालत सम्झनु पर्छ ।"

३. <u>मूल ऐनको दफा ३ मा संशोधन</u>ः मूल ऐनको दफा ३ को उपदफा (१) मा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "मानव अधिकारको उल्लङ्घन तथा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरू राखी सोही उपदफामा रहेका "त्यस्तो घटनासँग सम्बन्धित गम्भीर अपराधमा" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनमा" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

४. <u>मूल ऐनको दफा ६ मा संशोधन</u>ः मूल ऐनको दफा ६ को सट्टा देहायको दफा ६ राखिएको छः-

"६. <u>पदावधिः</u> (१) यो दफा प्रारम्भ भए पछि नियुक्त हुने अध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले एक वर्षको हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा ३८ को उपदफा (१) बमोजिम आयोगको कार्यावधि बाँकी रहेमा सो बाँकी अवधि सम्मको लागि र सोही दफाको उपदफा (२) बमोजिम कार्यावधि थप भएको अवस्थामा

त्यसरी थप भएको अवधिसम्मको लागि नेपाल सरकारले अध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि बढीमा एक वर्ष सम्म थप गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अध्यक्ष वा सदस्यमा कार्यक्षमताको अभाव भएमा वा निजले पद अनुकूलको आचरण नगरेमा सोको छानबिन गर्न नेपाल सरकारले पूर्व प्रधानन्यायाधीशको संयोजकत्वमा तीन सदस्यीय एक छानबिन समिति गठन गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको छानबिन समितिले छानबिन गरी त्यस्तो अध्यक्ष वा सदस्यलाई पदबाट हटाउन सिफारिस गरेमा नेपाल सरकारले त्यस्तो अध्यक्ष वा सदस्यलाई पदबाट हटाउनेछ ।

तर पदबाट हटाउनु अघि त्यस्तो अध्यक्ष वा सदस्यलाई सफाई पेश गर्ने मौका दिनु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिमको छानबिन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।"

५. <u>मूल ऐनको दफा ७ मा संशोधन</u>ः मूल ऐनको दफा ७ को उपदफा (१) को,-

(१) खण्ड (ख१) को सट्टा देहायको खण्ड (ख१) राखिएको छः-

"(ख१)दफा ६ को उपदफा (१) वा (२) बमोजिम पदावधि समाप्त भएमा,"

(२) खण्ड (ग) मा रहेका "दफा ६ को उपदफा (२) बमोजिम निज आफू बहाल रहेको" भन्ने शब्दहरुको सट्टा "दफा ६ को उपदफा (४) बमोजिम" भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

६. <u>मूल ऐनको दफा १३ मा संशोधन</u>ः मूल ऐनको दफा १३ को,-

(१) उपदफा (१)को खण्ड (क) पछि देहायका खण्ड (क१), (क२), (क३) र (क४) थपिएका छन् :-

"(क१)मानव अधिकारको उल्लङ्घन तथा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको प्रवृत्ति, प्रकृति, गम्भीरता तथा सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा द्वन्द्वका पक्षहरुले गरेका कार्यको विश्लेषण गर्ने,

(क२) मानव अधिकारको उल्लङ्घन तथा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको बारेमा अन्वेषणको प्रकृया निर्धारण गरी सत्य अन्वेषण गर्ने,

(क३) सशस्त्र द्वन्द्वका अन्तर्निहित कारणहरूको पहिचान गरी भविष्यमा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनका घटना

हुन नदिने सुनिश्चितताको लागि गरिनु पर्ने नीतिगत, कानूनी तथा संस्थागत सुधारको सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने,

(क४) मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको घटनामा संलग्न व्यक्तिलाई परीक्षण (भेटिङ्) का लागि सिफारिस गर्ने,"

(२) ठाउँ ठाउँमा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरुको सट्टा "मानव अधिकारको उल्लङ्घन तथा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

७. <u>**मूल ऐनको दफा १८ मा संशोधनः**</u> मूल ऐनको दफा १८ को उपदफा (१) मा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरुको सट्टा "मानव अधिकारको उल्लङ्घन तथा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन " भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

८. <u>**मूल ऐनको दफा १९ मा संशोधनः**</u> मूल ऐनको दफा १९ को उपदफा (१) को सट्टा देहायको उपदफा (१) राखिएको छः-

"(१) आयोगले आफ्नो कार्य सम्पादन गर्दा पीडितकेन्द्रित, लैंङ्गिकमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री हुने गरी पारदर्शीरुपमा गर्नु पर्नेछ।"

९. <u>**मूल ऐनको दफा २२ मा संशोधन**</u>ः मूल ऐनको दफा २२ को,-

(१) उपदफा (१) को सट्टा देहायको उपदफा (१) राखिएको छः-

"(१) पीडक वा पीडितले आयोग समक्ष मेलमिलापका लागि निवेदन दिएमा आयोगले पीडितको स्वतन्त्र सहमतिमा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन बाहेकका मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाका पीडक र पीडित बिच एक आपसमा मेलमिलाप गराउन सक्नेछ।”

(२) उपदफा (६) झिकिएको छ ।

१०. <u>**मूल ऐनमा दफा २२क.थप**</u>ः मूल ऐनको दफा २२ पछि देहायको दफा २२क. थपिएको छः-

“२२क. <u>**परिपूरणको अधिकार**</u>ः (१) पीडितलाई यस ऐन बमोजिमको परिपूरण प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ ।

(२) देहायको कुनै अवस्थाले परिपूरण प्राप्त गर्ने पीडितको अधिकारमा प्रतिकूल असर पारेको मानिनेछैनः-

(क) पीडकको पहिचान नभएको,

(ख) पीडित र पीडकबिच मेलमिलाप भएको वा नभएको,

(ग) पीडकलाई क्षमादान दिन वा मुद्दा चलाउन सिफारिस भएको वा नभएको ।"

११. **<u>मूल ऐनको दफा २३ मा संशोधन</u>**: मूल ऐनको दफा २३ को,–

(१) उपदफा (१) को सट्टा देहायको उपदफा (१) राखिएको छः-

"(१) यस ऐन बमोजिम प्रारम्भिक छानबिन गरिसकेपछि आयोगले यथाशीघ्र पीडितलाई मनोसामाजिक परामर्श, अन्तरिम राहत, राहत तथा क्षतिपूर्ति प्रदान गर्न, पुनर्स्थापना गर्न वा अन्य उपयुक्त व्यवस्था गर्न नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्नेछ ।"

(२) उपदफा (१) पछि देहायको उपदफा (१क) थपिएको छः-

"(१क) उपदफा (१) बमोजिम अन्तरिम राहतको सिफारिस गर्दा जबर्जस्ती करणी, यौनजन्य हिंसा वा यातना पीडितले नेपाल सरकारबाट अन्तरिम राहत, राहत वा अन्य कुनै सहयोग प्राप्त गरे नगरेको यकीन गरी सिफारिस गर्नु पर्नेछ।"

(३) उपदफा (२) पछि देहायको उपदफा (२क) थपिएको छः-

"(२क) आयोगले पीडित र निजमा आश्रित निजको परिवारको सदस्य तथा सशस्त्र द्वन्द्वबाट प्रभावित क्षेत्रका पीडितलाई लक्षित गरी आवश्यकता अनुसार सामुदायिक परिपूरणका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न गराउन नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्नेछ ।"

(४) उपदफा (४) र (६) मा रहेका "उपदफा (१) वा (२) बमोजिम" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "यस दफा बमोजिम" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

(५) उपदफा (५) झिकिएकोछ ।

(६) उपदफा (६) पछि देहायका उपदफा (७) र (८) थपिएका छन्ः-

"(७) यस दफा बमोजिम परिपूरण उपलव्ध गराउँदा आवश्यकता अनुसार प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, सामुदायिक संस्था, पीडितले गठन गरेका संघ सस्था तथा निजी क्षेत्र समेतसँग सहकार्य गर्न सकिनेछ ।

(८) यस दफा बमोजिम परिपूरणको लागि सिफारिस गर्दा आयोगले पीडित तथा निजको परिवारको सदस्यको सम्मान, मर्यादा तथा लैङ्गिक संवेदनशीलता समेतलाई विचार पुऱ्याउनु पर्नेछ।"

१२. **<u>मूल ऐनमा दफा २३क. थप</u>**: मूल ऐनको दफा २३ पछि देहायको दफा २३क. थपिएको छः-

"२३क. **<u>कोष रहने</u>** : (१) यस ऐन बमोजिम बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप सम्बन्धी कार्यको लागि एक कोष रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायको रकम रहनेछ :-

(क) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त रकम,

(ख) सशस्त्र द्वन्द्वका पक्षबाट प्राप्त रकम,

(ग) कुनै स्वदेशी व्यक्ति वा सङ्घ संस्थाबाट प्राप्त रकम,

(घ) विदेशी सरकार वा संस्था वा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त रकम ।

(३) उपदफा (२) को खण्ड (घ) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्नु अघि नेपाल सरकारको अर्थ मन्त्रालयको स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको कोषको रकम आयोगको छानबिन, राहत, परिपूरण तथा यस ऐन बमोजिमको उद्देश्य पूरा गर्न आवश्यक पर्ने कार्यमा उपयोग गरिनेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमका कार्यहरुमध्ये आयोगबाट सम्पादन हुने कार्यका लागि आवश्यक पर्ने रकम आयोगको मागको आधारमा मन्त्रालयले कोषबाट रकम निकासा दिनेछ ।

(६) उपदफा (१) बमोजिमको कोषको सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(७) उपदफा (१) बमोजिमको कोषको सचिवालय मन्त्रालयमा रहनेछ ।"

१३. <u>मूल ऐनको दफा २५ मा संशोधन</u>ः मूल ऐनको दफा २५ को,–

(१) उपदफा (१) मा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरुको सट्टा "मानव अधिकारको उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

(२) उपदफा (३) झिकिएकोछ ।

(३) उपदफा (४) मा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "मानव अधिकारको उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

१४. <u>मूल ऐनमा दफा २५क. थपः</u> मूल ऐनको दफा २५ पछि देहायको दफा २५क. थपिएको छः-

"२५क.<u>नीतिगत सिफारिस गर्न सक्नेः</u> आयोगले देहायका विषयमा नीतिगत व्यवस्थाका लागि नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्न सक्नेछः-

(क) सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएको कुनै घटनामा परी मृत्यु भएका, घाईते तथा अपाङ्गता भएका सुरक्षाकर्मी वा निजका परिवारका सदस्यलाई निजहरुले

गरेको योगदानको कदर र सम्मानका लागि आवश्यक राहत तथा सहयोग प्रदान गर्न,

(ख) सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएको कुनै घटनामा परी मृत्यु भएका, घाईते तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति वा निजका परिवारका सदस्यलाई आवश्यक राहत तथा सहयोग प्रदान गर्न,

(ग) सशस्त्र द्वन्द्वको समयमा विच्छयाइएका बारुदी सुरुङ (ल्याण्ड माइन), राखिएका विष्फोटक पदार्थको विष्फोटनमा परी मृत्यु भएका, घाईते तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति वा निजका परिवारका सदस्यलाई आवश्यक राहत तथा सहयोग प्रदान गर्न ।"

१५. <u>**मूल ऐनको दफा २६ मा संशोधन**</u>ः मूल ऐनको दफा २६ को,—

(१) दफा २६ को उपदफा (१) मा रहेका "दफा २५ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि" भन्ने शब्दहरु झिकिएका छन् ।

(२) उपदफा (२) को सट्टा देहायको उपदफा (२) राखिएको छ :-

"(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनमा संलग्न व्यक्तिलाई आयोगले क्षमादानको लागि सिफारिस गर्ने छैन ।"

(३) उपदफा (४) को खण्ड (क) मा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरुको सट्टा "मानव अधिकार उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

(४) उपदफा (५) को सट्टा देहायको उपदफा (५) राखिएको छ :-

"(५) उपदफा (३) बमोजिम क्षमादानको लागि कुनै निवेदन पर्न आएमा आयोगले सो सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ गर्नेछ ।"

(५) उपदफा (५) पछि देहायको उपदफा (५क) थपिएकोछ :-

"(५क) उपदफा (५) बमोजिम जाँचबुझ गर्दा पीडितलाई भएको क्षति तथा सो सम्बन्धमा पीडकले आयोग समक्ष व्यक्त गरेको भनाई समेतको आधारमा पीडितको स्वतन्त्र सहमतिमा क्षमादानको लागि आयोगले सिफारिस गर्नेछ।"

(६) उपदफा (६) मा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरुको सट्टा "मानव अधिकारको उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

(७) उपदफा (७) पछि देहायको उपदफा (७क) थपिएको छः-

"(७क) उपदफा (७) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै पीडकले आर्थिक बिपन्नताको कारण पीडितलाई क्षतिपूर्ति दिन नसक्ने देखिएमा आयोगले पीडितले पाउने क्षतिपूर्ति रकम उपलब्ध गराउन नेपाल सरकारलाई सिफारिस

गर्नेछ। आयोगबाट सिफारिस प्राप्त भएको मितिले तीन महिनाभित्र नेपाल सरकारले पीडितलाई त्यस्तो क्षतिपूर्ति रकम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।"

(८) उपदफा (९) झिकिएको छ ।

१६. <u>मूल ऐनको दफा २७ मा संशोधन</u>ः मूल ऐनको दफा २७ को उपदफा (१) को खण्ड (ङ) पछि देहायको खण्ड (ङ१) थपिएकोछः-

"(ङ१) दफा २९ बमोजिम मुद्दा दायर गर्न सिफारिस गरेको विवरण।"

१७. <u>मूल ऐनको दफा २८ मा संशोधन</u>ः मूल ऐनको दफा २८ को उपदफा (२) को खण्ड (ख) झिकिएको छ ।

१८. <u>मूल ऐनको दफा २९ मा संशोधन</u>ः मूल ऐनको दफा २९ को सट्टा देहायको दफा २९ राखिएकोछ :-

"२९. <u>मुद्दा दायर सम्बन्धी व्यवस्था</u> : (१) आयोगले मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको कार्यमा संलग्न देखिएका व्यक्ति उपर मुद्दा चलाउन घटना हुँदाको परिस्थिति, कारण, छानबिन प्रतिवेदन र प्रमाण सहित महान्यायाधिवक्ता समक्ष सिफारिस गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस गर्दा मुद्दा चलाउनु पर्ने व्यक्तिको सम्बन्धमा देहायको अवस्था विद्यमान भए सो समेत खुलाउनु पर्नेछ :-

(क) आयोग समक्ष आफूलाई थाहा भएसम्मको सत्य तथ्य विवरण निजले प्रकट गरे नगरेको,

(ख) निज उपर लागेको आरोपको सम्बन्धमा निजले सत्यतथ्य व्यक्त गरी छानबिनमा सहयोग गरे नगरेको,

(ग) त्यस्तो कार्यमा संलग्न भएकोमा पश्चाताप गरे नगरेको,

(घ) पीडितलाई परिपूरण प्रदान गरे नगरेको,

(ङ) पीडितसँग क्षमायाचना गरे नगरेको,

(च) भविष्यमा त्यस्तो किसिमको कार्य नगर्ने प्रतिज्ञा गरे नगरेको ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस प्राप्त भएमा महान्यायाधिवक्ता वा निजबाट अधिकारप्राप्त सरकारी वकीलले प्राप्त प्रमाणको आधारमा आयोगबाट सिफारिस प्राप्त भएको मितिले छ महिनाभित्र मुद्दा चलाउने वा नचलाउने सम्बन्धमा निर्णय गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम मुद्दा चलाउने निर्णय भएमा महान्यायाधिवक्ता वा निजबाट अधिकारप्राप्त सरकारी वकीलले विशेष अदालतमा मुद्दा दायर गर्नु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम मुद्दा दायर गर्दा महान्यायाधिवक्ता वा निजबाट अधिकारप्राप्त सरकारी वकीलले उपदफा (२) बमोजिमको अवस्था विद्यमान भएको

तथा घटना हुँदाको परिस्थिति, कारण तथा सङ्क्रमणकालीन न्यायको सिद्धान्तलाई ध्यान दिई प्रचलित कानून बमोजिमको सजायमा घटी सजाय हुने गरी माग दाबी लिन सक्नेछ।

(६) यस दफा बमोजिम सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्ति उपर मुद्दा दायर भएमा त्यस्तो मुद्दाको किनारा नभएसम्म निज पदबाट स्वतः निलम्बन भएको मानिनेछ ।"

१९. <u>मूल ऐनमा दफा २९क., २९ख., २९ग. र २९घ. थप</u>ः मूल ऐनको दफा २९ पछि देहायका दफा २९क., २९ख., २९ग. र २९घ. थपिएका छन् :-

"२९क. <u>विशेष अदालतको गठनः</u> (१) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा घटेका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनसँग सम्बन्धित मुद्दाको कारबाही र किनारा गर्न न्याय परिषद्को परामर्शमा तीन सदस्यीय एक विशेष अदालत गठन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन भएको विशेष अदालतको अध्यक्ष र सदस्यमा नेपाल सरकारले न्याय परिषद्को परामर्शमा उच्च अदालतका न्यायाधीशहरु मध्येबाट तोक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम गठन भएको विशेष अदालतको मुकाम काठमाडौं उपत्यकामा रहनेछ ।

(४) विशेष अदालतले दफा २९ख. बमोजिम जिल्ला अदालतबाट सरेको मुद्दा भए प्रचलित कानून बमोजिम शुरु मुद्दा हेर्ने अदालतलाई भएको अधिकार र उच्च अदालतबाट सरेको मुद्दा भए प्रचलित कानून बमोजिम पुनरावेदन सुन्ने अदालतलाई भएको अधिकार प्रयोग गर्नेछ ।

(५) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐन बमोजिम विशेष अदालतले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

(६) विशेष अदालतको अधिकारक्षेत्रको प्रयोग तथा कार्यविधि सम्बन्धी अन्य व्यवस्था विशेष अदालत ऐन, २०५९ बमोजिम हुनेछ ।

२९ख. <u>मुद्दा सर्नेः</u> (१) यो दफा प्रारम्भ हुँदाका बखत जिल्ला अदालत वा उच्च अदालतमा विचाराधीन रहेका सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएका मानव अधिकारको उल्लङ्घन तथा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनसँग सम्बन्धित मुद्दा, पुनरावेदन, निवेदन तथा प्रतिवेदन विशेष अदालतमा सार्न महान्यायाधिवक्ताले सम्बन्धित अदालतमा लेखी पठाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम लेखी आएमा सम्बन्धित अदालतले त्यस्तो मुद्दा, पुनरावेदन, निवेदन तथा प्रतिवेदनसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण सक्कल मिसिल एक्काईस दिनभित्र विशेष अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सक्कल मिसिल प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र विशेष अदालतले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मानव अधिकारको उल्लङ्घन वा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको घटनासँग सम्बन्धित भए नभएको विषयमा छानवीन गरी राय सहित प्रतिवेदन पेश गर्न सक्कल मिसिल आयोगमा पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम सक्कल मिसिल प्राप्त भएमा आयोगले मानव अधिकारको उल्लङ्घन वा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनको घटनासँग सम्बन्धित भए नभएको विषयमा छानबिन गरी यथाशीघ्र सक्कल मिसिल र सो को प्रतिवेदन विशेष अदालतमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम छानबिन गर्दा मानव अधिकारको उल्लङ्घनको घटनामा यस ऐन बमोजिम पीडक र पीडित बिच मेलमिलाप गर्न सहमत भएमा वा पीडितले क्षमादान दिन सहमति दिएमा सोही व्यहोरा उल्लेख गरी आयोगले विशेष अदालतमा सक्कल मिसिल सहित प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम प्राप्त प्रतिवेदनको आधारमा यस ऐन बमोजिम त्यस्तो घटनामा मेलमिलाप वा क्षमादानको सिफारिस सम्बन्धी कारबाहीका लागि विशेष अदालतले लगत कट्टा गरी त्यस्तो मुद्दासँग सम्बन्धित सक्कल मिसिल आयोगमा पठाउन सक्नेछ ।

(७) उपदफा (४) बमोजिमको प्रतिवेदनबाट त्यस्तो कार्य मानव अधिकारको उल्लङ्घन वा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनसँग सम्बन्धित रहेको नदेखिएमा विशेष अदालतले पन्ध्र दिनभित्र सक्कल मिसिल सम्बन्धित अदालतमा फिर्ता पठाउनु पर्नेछ ।

२९ग. <u>निवेदन दिन सक्ने</u>: (१) विशेष अदालतबाट मुद्दा फैसला नहुदै प्रतिवादीले आफू उपर लगाइएको अभियोगमा उल्लिखित घटनाको सत्यतथ्य ब्यक्त गरी न्यायिक प्रकृयामा सहयोग पुऱ्याउन, मानव अधिकारको उल्लङ्घन गरेकोमा सो को पश्चाताप गरी भविष्यमा त्यस्तो कार्य नगर्ने प्रतिज्ञा गर्न वा पीडितसँग क्षमायाचना गर्नको लागि मौका उपलब्ध गराउनको लागि विशेष अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन पर्न आएमा विशेष अदालतले त्यस्तो निवेदन दिने व्यक्तिलाई मनासिब मौका दिनु पर्नेछ।

२९घ. **सजाय सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मानव अधिकार गम्भीर उल्लङ्घनको कार्यमा संलग्न व्यक्तिलाई विशेष अदातलतले त्यस्तो घटना हुँदाको परिस्थिति, कारण तथा सङ्क्रमणकालीन न्यायका सिद्धान्तलाई ध्यान दिई प्रचलित कानून बमोजिमको सजायमा घटाई सजाय निर्धारण गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम घटी सजाय निर्धारण गर्दा देहायका विषयलाई समेत विचार गर्नु पर्नेछः-

(क) मुद्दा दायर गर्दा दफा २९ को उपदफा (५) बमोजिम लिएको माग दाबी,

(ख) आफूलाई थाहा भए सम्मको घटनाको सत्य उजागर गरी सत्य तथ्य विवरण आयोग वा विशेष अदालत समक्ष पूर्ण रूपमा प्रकट गरेको,

(ग) त्यस्तो कार्य गरेको वा कार्यमा संलग्न रहेकोमा साविति भई सो सम्बन्धमा सत्य तथ्य ब्यक्त गरी न्यायिक प्रकृयामा सहयोग गरे नगरेको,

(घ) त्यस्तो कार्यमा संलग्न भएकोमा पश्चाताप गरेको,

(ङ) पीडितसँग क्षमायाचना गरेको,

(च) आयोगले वा विशेष अदालतले तोकेको रकम परिपूरणको रुपमा पीडितलाई उपलब्ध गराएको वा गराउन मञ्जुर गरेको,

(छ) भविष्यमा त्यस्तो कार्य नगर्ने प्रतिज्ञा गरेको ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि तत्काल प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम गठित कुनै अदालतबाट सशस्त्र द्वन्द्वसँग सम्बन्धित घटनामा मुद्दा दायर भई पहिला नै सजाय भई सकेको रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति उपर सोही विषयमा यस ऐन बमोजिम मुद्दा दायर गरी सजाय गरिने छैन ।"

२०. **मूल ऐनको दफा ३८ मा संशोधनः** मूल ऐनको दफा ३८ को सट्टा देहायको दफा ३८ राखिएको छ :-

"३८. **आयोगको कार्यावधिः** (१) आयोगको कार्यावधि संवत् २०८१ साल असार मसान्तसम्म कायम रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सो उपदफामा उल्लिखित अवधिभित्र आयोगबाट यस ऐन बमोजिम सम्पन्न हुनु पर्ने काम बाँकी रहन गएमा नेपाल सरकारले आयोगको कार्यावधि एक वर्षसम्मको लागि थप गर्न सक्नेछ ।"

२१. <u>मूल ऐनमा दफा ४०क. थप</u>: मूल ऐनको दफा ४० पछि देहायको दफा ४०क. थपिएकोछः-

"४०क. <u>सम्पत्ति हस्तान्तरण</u>ः (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको छानबिन आयोगमा रहेको अभिलेखमा सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको सूचीमा नाम समावेश भई यो दफा प्रारम्भ हुँदाका बखतसम्म स्थिति पत्ता नलागेको व्यक्तिको नाममा रहेको वा त्यस्तो व्यक्तिको हक लाग्ने सम्पतिमा कानून बमोजिम अंश भाग छुट्याई बाँकी सम्पति अंशियारबिच अंशवण्डा गर्न वा हकवालाको नाममा नामसारी दाखिल खारिज गर्ने सम्बन्धी लिखत पारित गर्नको लागि हकवालाले सम्बन्धित कार्यालय वा निकायमा निवेदन दिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन परेमा सम्बन्धित कार्यालय वा निकायले निवेदक बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको हकवाला हो वा होइन भन्ने र निजका अतिरिक्त अन्य हकवाला भए नभएको सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ गर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम जाँचबुझ गर्दा निवेदक मात्र हकवाला भएको देखिएमा बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको सम्पत्तिको अंश भाग निजको नाममा कायम राखी बाँकी सम्पत्ति निवेदकको नाममा र अन्य हकवाला समेत रहेको भए बेपत्ता पारिएको व्यक्ति, निवेदक तथा अन्य हकवालाको भाग समेत छुट्टाई बेपत्ता पारिएको ब्यक्तिको नामबाट निवेदकको भागको सम्पत्ति निवेदकको नाममा नामसारी तथा दाखिल खारेज गर्ने निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको नाममा बैंक खातामा रहेको रकम त्यस्तो व्यक्तिले कसैलाई ईच्छाएको रहेछ भने सोही व्यक्तिलाई र त्यस्तो ईच्छाइएको व्यक्ति रहेनछ भने निजको हकवालालाई सम्बन्धित बैंकले भुक्तानी दिनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिमको बेपत्ता पारिएको व्यक्तिले कुनै सरकारी निकाय, प्रतिष्ठान वा संस्थामा सेवा गरे बापत निजको सेवा शर्त सम्बन्धी कानून बमोजिम निजले प्राप्त गर्ने निवृत्तभरण, उपदान लगायतका सेवा सुविधा प्राप्त गरिसकेको रहेनछ भने त्यस्तो सेवा सुविधा बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको हकवालालाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

२२. <u>रुपान्तरः</u> मूल ऐनको विधि निर्माण शुत्र बाहेक ठाउँ ठाउँमा रहेका "व्यवस्थापिका-संसद" भन्ने शब्दहरुको सट्टा "सङ्घीय संसद" भन्ने शब्दहरु राखी रुपान्तर गरिएकोछ ।